

Nr 106.

Av herr **Holmgren**, om befrielse för fyra kaptener vid flottan från viss dem av domstol ålagd ersättningskyldighet.

Styrmannen av andra graden vid flottan John Hultberg hade under tiden 1924—juli 1927, då han tjänstgjort såsom avlöningsunderofficer till en början vid sjätte matroskompaniet och sedermera enligt kårchefsorder den 19 oktober 1926 jämväl vid fjärde matroskompaniet, tillgripit och förskingrat manskapet tillkommande avlöningsmedel till ett sammanlagt belopp av femtiotusenfemhundrasjuttioåtta kronor 60 öre, varjämte Hultberg till döljande av tillgreppen fört falska räkenskaper rörande medlen. Då förskingringarna upptäckts tog sig Hultberg av daga den 1 oktober 1927.

Med anledning av de sålunda konstaterade förskingringarna ställdes 4 kompanichefer, kaptenerna Folke Axelsson Nerman, Torbjörn Axelsson Hummel, Ejnar Johnsson och John Karl Olof Schüssler under tilltal vid stationskriegerätten vid flottans station i Stockholm.

Nerman hade under tiden den 25—den 30 september 1926 uppehållit befattningen såsom chef för sjätte matroskompaniet och därefter från och med den 1 påföljande oktober varit förordnad till chef för samma kompani;

Hummel hade varit tillförordnad chef för sjätte matroskompaniet under tiden den 4—den 12 augusti samt den 3—den 13 september 1924, den 29 april och den 26 juni—den 12 juli 1925 samt den 5 maj—den 13 juni, den 16—den 27 juni och den 1—den 12 augusti 1926.

Johnsson hade varit tillförordnad chef för sjätte matroskompaniet under tiden den 14—den 15 juni, den 28 juni—den 1 juli och den 5—den 31 juli 1926 samt för fjärde och sjätte matroskompanierna den 27—den 31 juli 1927.

Schüssler hade tjänstgjort såsom chef för sjätte matroskompaniet under tiden den 16—den 23 juli 1924 samt den 2—den 4 juli och den 13 augusti—den 24 september 1926, och tidvis för samtliga kompanierna i Stockholm.

Vid stationskriegerätten vid flottans station i Stockholm hava vederbörande krigsfiskal och advokatfiskal anfört: Jämlikt stadgandena i reglementet för marinen del I §§ 141.2, 142.1, 151.10 och 218 f) och k) bure kompanichef vid sjömanskår ansvaret för att manskapets avlönings- och beklädnadsmedel komme detsamma tillgodo på sätt i reglementet närmare föreskrefves. De åtalade kompanicheferna hade emellertid under tid då de utövat befattningen såsom kompanichefer vid ifrågavarande matroskompanier underlåtit att verkställa vederbörlig granskning av de utav Hultberg såsom av-

löningsunderofficer förda räkenskaperna. Härigenom hade de av Hultberg under nämnda tid begångna förskingringarna kunnat fortgå. På grund härav yrkade åklagaren ansvar å svarandena för vårdslöshet i fullgörande av tjänsteplikt och tillika yrkades utbekommande av skadestånd, svarande mot de förskingrade beloppen.

Krigsrätten har genom utslag den 15 mars 1929 utlåt it sig: Vål vore i målet upplyst, att, sedan Hultberg den 1 oktober 1927 avlidit, genom vederbörlig undersökning uppdagats, att Hultberg åren 1924, 1925, 1926 och 1927 tillgripit och förskingrat betydande belopp av kronans, för avlönande av manskap vid fjärde och sjätte matroskompanierna avsedda medel, som han i egenskap av avlöningsunderofficer vid sagda kompanier å tjänstens vägnar uppburit och ombänderhaft, och till döljande av tillgreppen fört falska räkenskaper rörande nämnda avlöningsmedel; att de tilltalade kompanicheferna vid granskning av dylika räkenskaper, så vitt anginge tid, då de varit tillförordnade chefer för respektive matroskompanier, lämnat räkenskaperna utan anmärkning; att marinförvaltningen för kronans räkning till dem av manskapet, som kunnat anträffas, utbetalt ersättning för den förlust, de eljest skulle hava lidit genom Hultbergs förskingringsbrott; samt att i Hultbergs dödsbo icke funnes några tillgångar, som kunde tagas i anspråk för återgåldande av de förskingrade beloppen eller någon del därav; men, ehuru antagas finge, att, om förenämnda granskning verkställdes annorledes och med större noggrannhet än som skett, densamma skulle hava lett till upptäckt av Hultbergs brottsliga tillvägagående; likväl och som vad i anledning därav beträffande sagda granskning skulle kunna läggas kompanicheferna till last *i allt fall, med hänsyn till bristen på tydliga bestämmelser angående kompanichefens ansvarsställning i fråga om de omförmälda avlöningsmedlen och på direktiv för utövningen av kontroll å Hultbergs handhavande av samma medel, icke kunde anses vara av beskaffenhet att medföra ansvar för försummelse av tjänsteplikt eller annan förseelse i tjänsten*, som kunde ådraga svarandena skyldighet att gottgöra genom Hultbergs förskingringsbrott uppkomna förluster; alltså funne krigsrätten åklagarens i målet förda ansvarstalan och det i samband därmed framställda, på straffbart förfarande grundade ersättningsyrkandet icke kunna bifallas.

Krigshovrätten, dit krigsfiskalen och advokatfiskalen besvärade sig, har i sitt utslag den 30 december 1929 yttrat: I målet vore utrett, att under de tider åren 1924, 1925 och 1926, då svarandena tjänstgjort som chefer för respektive matroskompanier, av manskapets löne medel förskingrats vissa belopp, som tillgripits av den till biträde åt kompanicheferna vid deras handhavande av avlöningsbestyret förordnade numera avlidne styrmannen av andra graden John Hultberg, och enär svarandena, vilka såsom kompanichefer emottagit ifrågakomna löne medel för manskapets räkning och i denna egenskap varit enligt gällande reglemente för marinen ansvariga för medlens användning till föreskrivna ändamål, möjliggjort Hultbergs tillgrepp

genom eftersättande av erforderlig tillsyn över hans handhavande av penningarna samt nödig kontroll å hans över deras användning förda räkenskaper, samt de härigenom visat försummelse i fullgörande av tjänsteplikt, dömdes de, med ändring av krigsrättens utslag, jämlikt 130 § strafflagen för krigsmakten att för vad som låge dem till last undergå disciplinstraff av arrest och förpliktades utgiva skadestånd.

Genom utslag den 19 april 1930 har Kungl. Maj:t icke funnit skäl att göra ändring i krigshovrättens utslag.

Domstolarnas utslag stå fast, men det synes mig dock befogat, att saken ytterligare skärskådas ur rent allmänmänsklig synpunkt. Och jag vill för den skull till en början hänvisa till vad de dömda anfört inför domstolarna.

De hava i huvudsak framhållit, att jämlikt de den 23 mars 1909 givna »Föreskrifterna för handhavandet av manskapets postsparbanksmedel vid flottans station i Stockholm» kompanichefen själv skulle vara ansvarig för den s. k. postsparbanksliggarens förande med åliggande för honom att i övrigt vidtaga vissa närmare angivna kontrollåtgärder. Enligt order av stationsbefälhavaren den 16 oktober 1923 avskaffades postsparbanksliggaren och förordnades, att punkterna 1—4 i ovan nämnda föreskrifter, — vilka punkter rörde kontrollåtgärder — skulle upphöra att gälla.

I en till krigsrätten ingiven officiell utredning har framhållits, att de år 1923 företagna ändringarna i bestämmelserna för sparbanksmedlens handhavande och redovisning i hög grad varit ägnade att befordra oegentligheterna och dessutom varit hinderliga för en effektiv kontroll.

Avlöningsunderofficerens tjänst — d. v. s. den tjänst Hultberg innehade — har tillkommit på grund av nödvändigheten att avlasta kompanichefen en del av hans arbetsbörda. Denna tjänsteman utnämndes av vederbörande kårchef; sålunda icke av kompanichefen, under vilket förhållande han icke kan betraktas som kompanichefens privata biträde.

Onekligen måste det betraktas som en stor brist, att någon instruktion icke finnes för avlöningsunderofficeraren vid flottans station i Stockholm.

Enligt den instruktion, som däremot gäller för expeditionstjänsten vid sjömanskårens kompanier i Karlskrona, är expeditionsarbetet fördelat på olika detaljer, »som vardera under kompanichefens ledning förestås av en detaljunderofficer».

Avlöningsunderofficeraren förestår avlöningsdetaljen.

§ 1 mom. 5 samma instruktion stadgar åläggande för kompanichefen »att själv förvara för kompaniets räkning utkvitterade eller eljest influtna medel, i den mån de icke på grund av tjänstgöringen inom expeditionen anförtratts underlydande befattningshavare».

Av nämnda instruktion framgår och i sakens natur måste det anses ligga, att avlöningsunderofficeren står redogöraransvarig för de medel, som ut-

lämnats till honom. Han intager under alla förhållanden en sådan självständig tjänsteställning, att vederbörande kompanichef icke torde kunna vara ersättningskyldig för vad avlöningsunderofficeren genom brottsligt förfarande frånhänt manskapet eller kompaniet.

På vilket sätt kompanichef skall verkställa honom anbefalld »ledning» av avlöningsunderofficerens arbete, eventuellt utöva kontroll över detta, därom saknas egentliga föreskrifter.

Än ytterligare bör observeras, att, medan bokföringskunskap måste anses som en nödvändig förutsättning för skötande av en avlöningsunderofficers tjänst, undervisning i bokföring icke ingår i en kompanichefs utbildning eller utgör kompetensvillkor för tjänsten. Vore sålunda kompanichefen pliktig att öva revisorskontroll över avlöningsunderofficeren, komme man till det orimliga resultatet att en icke sakkunnig skulle kontrollera den sakkunnige! Bokföring är dock en tämligen svår konst.

Det är ostridigt, att förskingringarna verkställts och dolts med mycken finurlighet och med anlitande av olika metoder. Det är visserligen lätt att efteråt konstatera vilka kontrollåtgärder som bort företagas, men vad utesluter, att Hultberg, om just den kontrollen verkställts av kompanicheferna, icke på annat sätt dolt förskingringarna och manipulerat med andra siffror? Den enda verkliga kontrollen — men den förutsätter sakkunskap på området — hade naturligtvis varit att undersöka varje siffra och jämföra varje post. Detta arbete hade dock varit förenat med ett så tidsödande arbete, att det omöjligt kunnat förenas med en kompanichefs övriga med hänsyn till krigstjänstgöringens ändamål långt viktigare åligganden. Ur militär synpunkt torde det näppeligen vara tillfredsställande, att kompanichefen är eller blir till övervägande del bokförare och revisor!

Vid bedömandet av detta fall bör dock ock särskild hänsyn tagas till, att två av kompanicheferna blott tillfälligt tjänstgjort vid sjätte matroskompaniet, samtidigt som de uppehållit ordinarie tjänst vid annat kompani.

Åklagaren har anfört, att om kompanicheferna verkställt en viss kontrollsummering, denna skulle hava röjt Hultberg, och han medger sålunda, att Hultbergs brott redan vid denna tidpunkt varit ett fullbordat faktum.

De hava slutligen understrukit, att, om den förskingrande avlöningsunderofficeren icke gått rättvisan i förväg utan dömts ansvarig för sina brott, de näppeligen kunnat ådömas skadeståndsskyldighet, med mindre det visats, att de i ett eller annat avseende varit delaktiga i brottet. Någon sådan delaktighet hava domstolarna icke velat ifrågasätta.

Var och en, som haft tillfälle att genom egna erfarenheter eller studium skaffa sig en uppfattning om det vid flottan hittills tillämpade systemet för granskning och kontroll av kompaniernas avlöningsmedel, måste ovillkorligen komma till det resultatet, att de ifrågavarande kompanicheferna fallit offer för det oeffterrättliga systemet, som praktiskt sett gjort det omöjligt för en kompanichef att öva effektiv granskning och kontroll av ens det

egna kompaniets räkenskaper. Beträffande 2 av de dömda kompanicheferna kommer härtill, att dessa utom sin ordinarie tjänst haft att på förordnande samtidigt uppehålla liknande tjänst vid de kompanier, där förskingringarna skett.

Det föråldrade och bristfälliga systemet kritiserades av 1926 års sakkunniga för förenkling av marinens organisation. De sakkunniga föreslogo i sitt betänkande ett nytt system, som utom att det rent tekniskt gav större överskådlighet över räkenskaperna gav betryggande garantier mot brottsliga manipulationer av det slag, som avlöningsunderofficeren i de här ifrågasvarande fallen gjort sig skyldig till och dessutom, såsom rätt och rimligt är, befriade kompanicheferna från siffergranskningen och revideringen av räkenskaperna och lade detta i händerna på därför bättre skickade personer.

Närmast med anledning av de Hultbergska förskingringarna har sedan ett år vid ett av de i Stockholm förlagda kompanierna tillämpats ett nytt system i överensstämmelse med det av sakkunniga föreslagna, som, då det visat sig fungera på ett synnerligen tillfredsställande sätt, är avsett att införas vid övriga kompanier och tillika är avsett att i det under utarbetande varande nya reglementet för marinen göras obligatoriskt.

I det nya systemet frikopplas kompanichefen bland annat just från den revideringsplikt, som de nu dömda kompanicheferna fallit offer för, emedan de voro osakkunniga på detta område och inga direktiv funnos hur revideringen skulle utföras, och denna revision utföres nu av sakkunnigt folk, uppdelat på kårchefens intendent och marinförvaltningens revisionsavdelning.

På grund av vad ovan anförts får jag hemställa, att riksdagen ville medgiva,

att kaptenerna Nerman, Hummel, Johnsson och Schüssler befrias från dem åliggande ersättningskyldighet.

Stockholm den 22 januari 1931.

Bj. Holmgren.